

نشست علمی تخصصی هنر، معماری و شهرسازی عصر پنجشنبه‌ها

زمان: پنجشنبه‌ها ۱۴ مرداد ماه ۱۴۰۰

عنوان: دوران پس از واکسیناسیون (۲. حرفه معماری پساکووید ۱۹)

اعضای میزگرد: حدیثه کامران کسمایی، آذین جلالی، علی حقیقی و محمدمهدی محمودی

چکیده‌ای از سخنرانی‌ها

محمودی: سلام عرض می‌کنم خدمت شما عزیزان، دوستان عزیز امروز دقیقاً وسط تابستان است و این نشست، نشست یکصد و شصت و چهارمی از اندیشکده‌ی هرمپی، سه نشست گذاشتیم در خصوص دوران پس از واکسیناسیون که دو هفته پیش با عنوان معماری پساکووید ۱۹ بود که در خدمت سه بزرگواران بودیم و صحبت‌های بسیار خوبی شد و این بار گذاشتیم حرفه‌ی معماری پساکووید ۱۹ که در خدمت سه معمار بزرگوار هستیم که هم در آموزش هستند و هم در حرفه، سرکار خانم حدیثه کامران کسمایی، سرکار خانم مهندس آذین جلالی و جناب آقای دکتر علی حقیقی تشکر می‌کنم از اینکه پذیرفتید دور هم یک نشستی داشته باشیم و همین‌طور که می‌دانید تقریباً یک سال و نیم است که ما با این کرونا در خانواده و محیط‌کاری و حرفه‌ای رو به‌رو هستیم، در اوایل که این ویروس وارد شد که اگر خاطرتون باشد تقریباً اواخر بهمن ماه بود که رسماً وارد شده بود در ایران، همه با یک شوکی روبه‌رو شدیم و اولین سوال را با این شروع می‌کنم که آیا آن شوکی که وارد شد در دوران حرفه‌ای در این ۱۷، ۱۸ ماه تغییری کرد و به آن عادت کردیم؟ اول در خدمت سرکار خانم دکتر کامران کسمایی هستیم، خانم دکتر بفرمایید.

کامران کسمایی: خواهش می‌کنم، عرض سلام و احترام دارم خدمت همه‌ی بینندگان و شنوندگان محترم و حضار و دکتر محمودی عزیز که این جلسه را ترتیب دادند و با توجه به اینکه با بزرگ‌ترین دغدغه‌ی روز دنیا که مسئله‌ی کوید ۱۹ و ما به عنوان معمار راجب معماری پسا کرونا قرار است صحبت کنیم تشکر ویژه می‌کنم از آقای دکتر که به این موضوع پرداختند در این روزها که دغدغه‌ی همه هست استرس و موارد و تبعاتی را که این مسئله به تبع خودش به دنبال دارد. من عذرخواهی هم می‌کنم پیشاپیش من همین الان که با شما صحبت می‌کنم در دوران قرنطینه به سر می‌برم و متأسفانه ۲، ۳ هفته است که درگیر کرونا هستم و کاملاً این مسئله را با جان و دل حس می‌کنم و می‌توانم پاسخگوی سوالاتتون در این زمینه باشم. واقعاً شاید در روزی که این اتفاق افتاد، ۱۸ ماهی که حالا به نوعی به وجود آمده، ملموس ما خیلی این را نتوانستیم حس کنیم حالا قطعاً روی کار حرفه‌ای بنده و خیلی از همکاران و عزیزان دیگر هم تأثیرگذار بوده ولیکن الان که دارم با شما صحبت می‌کنم، کاملاً می‌توانم با یک دیدگاه دیگری این را بیان کنم خدمت شما. بله آقای دکتر فرمودند که چه تأثیراتی به هر حال این مسئله روی کار حرفه‌ای ما داشته، ببینید آقای دکتر ما شاید واقعاً آن روزی که این اتفاق افتاد فقط در ذهن مان یک همه‌مه و ترسی، یک دغدغه‌ای وجود داشت در این خصوص که دقیق نمی‌دانستیم چه هست و چه تبعاتی ممکن است داشته باشد به هر حال می‌دیدیم، ولی خوب ضرب‌المثلی که همیشه مرگ برای همسایه است را شنیده بودیم و اینکه واقعاً این را ملموس درک نمی‌کردیم روی همین حساب به هر حال با توجه به همه‌ی سختی‌های کاری که وجود داشت ولی ما شاید کاملاً ناآگاهانه به نوعی کار خودمان را پیش بردیم به این دلیل که خود من به شخصه آن زمان یک قراردادی داشتم چهار واحد اداری بود و کارفرمای من از من می‌خواست کارش را تحویل بدهم چون قرارداد بسته بودم و کاملاً توجیه کردن کارفرما و خیلی از افراد دیگر که آنها هم مثل ما تازه با این مسئله مواجه شده بودند خیلی کار راحتی نبود من حتی برای کارهای تحویل کارگر پیدا نمی‌کردم، کارگر افغانی پیدا نمی‌کردم که بخواهند این کار را انجام بدهند و کارگرها هیچ‌کدام اصلاً کار نمی‌کردند آن زمان، به هر حال اینها همه

سختی‌هایی است که در بدو ورود کاملاً تأثیرگذار بود ولی یکم که شرایط پیش رفت و به هر حال شرایط اقتصادی که کاملاً تأثیرگذار بر این قضیه برای چه کارفرما چه کارگران، خود ما همه‌ی این موارد بود و همه‌ی تعهدهایی که داشتیم مجبور بودیم به تبع آنکه کار را با همه‌ی سختی‌هایی که داشت بخوایم استارت بزنیم و پیش ببریم ولیکن که خوب شرایط، شرایط stable و شرایط قدیم برای کار کردن نبود هم از نظر هزینه‌ها به این دلیل که نسبت تعدادی که وجود داشتن و کار می‌کردند باعث می‌شد که روی قیمت‌های ما کاملاً تأثیر بگذارد و اینکه در خصوص نیروی انسانی بوده در خصوص مقوله‌ی متریاها و تأمین متریاها تمام مسائل دیگر که در حال حاضر حکم‌فرما هست و سال گذشته هم بوده یعنی تأمین مواد اولیه و واردات و خیلی موارد دیگر اینها هم چیزهایی بود که کاملاً کندی و سختی کار ما را در پروژه‌های ساختمانی به وجود می‌آورد.

محمودی: جالبه خانم دکتر، اشاره‌ای که کردید هفته‌ی گذشته که با هم تماس داشتیم سخت گریبان‌گیر این ویروس کرونا شدید و کسالت دارید که امروز می‌بینم یک مقدار برطرف شده و آرزو می‌کنم که روز به روز حالتون بهتر شه ولی یک دیدگاه دیگری را من می‌خواهم بگویم حالا نظر خانم دکتر جلالی هم بپرسیم اینکه اتفاقاً این ویروس طوری شد که ما باز از نظر امکانات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری پیشرفت بکنیم و طی این مدت شما سومین بزرگواری هستید که در نشست‌های ما با وجود داشتن کرونا و قرنطینه حضور دارید و با ما برنامه را اجرا می‌کنید.

کامران کسمایی: خواهش می‌کنم آقای دکتر وظیفه است من تا نیم ساعت قبل هم زیر سرم بودم حتی آقای مهندس فرمودند برنامه را برای ضبط امروز کنسل کنیم با توجه به شرایط ولی به هر حال قطعاً با توجه به چیزهایی که می‌شنویم و می‌دانیم، من امروز کمی حالم بهتر است چون این ویروس یک حالت تابع سینوسی دارد و شما یک ساعت ممکن است حالتان رو به راه باشد و یک ساعت بعد حتی توانایی صحبت کردن هم نداشته باشید و من الان به خاطر سرم و آمپول‌هایی که نیم ساعت قبل دریافت کردم در خدمتان هستم طبق وظیفه‌ای که برعهده‌ام است.

محمودی: خانم مهندس جلالی آیا واقعاً در این دوران ۱۸، ۱۹ ماهه تغییری کرد در کار حرفه‌ای یا نه چون اوایل یک شوک بود الان چطور؟ چه اتفاقی افتاد؟

جلالی: سلام عرض می‌کنم خدمت شما و بینندگان محترم خیلی خوشحالم که در جلسه‌ی امروز شرکت کردم و خیلی ممنونم از شما و اگر بخوایم جواب سوال شما را بدهم من در مورد تجربه‌ی شخصی خودم می‌گویم شاید بشود گفت اگر این قضیه کرونا برای کلی از آدم‌ها شوک بود برای من فرق آن‌چنانی نکرد، چون از سه سال یا بیشتر من دورکاری را شروع کرده بودم و با مشاورهایی که خارج از کشور بودند یا افرادی که خارج از ایران بودند همکاری را شروع کرده بودم و تقریباً این مسأله برای من جا افتاده بود کرکسیون‌های آنلاین اینکه هیچ‌وقت کارفرما و معمار همدیگر را نبینند هیچ‌وقت طراح سر سایت حضور نداشته باشد و برای من اتفاق جدیدی نیفتاد چون من عادت داشتم ولی برای کارفرماها می‌توانم بگویم که در این مدت هرچه که گذشت کارفرماها بیشتر عادت کردند و برای آنها ملموس‌تر شد و مثلاً اینکه طراح را حضوری نبینند و مثلاً صرفاً با اسکایپ یک صفحه‌ای را به اشتراک بگذارند و صحبت بکنند برای آنها جا افتاده‌تر است ولی چون من پیشاپیش به استقبال این موضوع رفته بودم خیلی تفاوت زیادی را حس نکردم.

محمودی: خوب جالبه شما اختلاف بین مجموعه‌ی خودتان و کارفرما را اشاره کردید، خانم دکتر در خصوص کار اجرا و مصالح و نیروی انسانی اشاره کردند که آنجا تأثیر گذاشت آقای مهندس حقیقی شما پروژه‌ی بسیار زیبایی را انجام دادید و فقط در مانیوتوران نمانده و به اجرا رسیده توی این مدت یک‌سال و نیم اولش که رخ داد برای شما واقعاً شوک بود یا نگاه دیگری دارید چه اتفاقی افتاد؟ امروز چطور؟

حقیقی: خواهش می‌کنم، سلام عرض می‌کنم خدمت بینندگان عزیز این برنامه، سرکار خانم دکتر کسمایی و سرکار خانم جلالی و همین‌طور جناب آقای دکتر محمودی استاد عزیز بنده و سپاس از اینکه من رو به این برنامه دعوت کردید در خصوص این موضوع واقعیت این است که خوب ما یک شوک اولیه داشتیم که برای خیلی از کارفرماها مخصوصاً در بخش اجرا یک سخت‌گیری‌های اولیه

ایجاد شد من دقیقاً همان زمان یک پروژه‌ی طراحی و ساخت در قالب بازسازی داشتیم که پروژه مدتی رسماً متوقف شد، متأسفانه به خاطر اساس چیزهای اولیه‌ی قضیه و به هر طریقی آن پروژه تمام شد ولی نکته‌ی خیلی مهم این بود که در بخش طراحی خیلی مشکلی وجود نداشت اتفاقاً در بدو امر و بعدها تبعاتی که کرونا و تحریم و مشکلات اقتصادی در واقع روی وضع اقتصادی جامعه گذاشت طراحی را تا حدی تحت تأثیر قرار داد ولی در بدو امر بیشترین تأثیر را ما در بخش اجرا داشتیم شاید باورتان نشود، چند تا از کارفرماها آمادگی این را داشتند که پروژه‌هایی را برایشان کار کنیم در قالب همان طراحی، ساخت و بازسازی و همین مسئله‌ی پاندمی باعث شد که منصرف بشوند و همچنان هم به حق منتظر هستند که این شرایط بگذرد و بعد تصمیم بگیرند. اما خوب آن‌طور که خانم جلالی هم فرمودند ما تمرین استفاده از فضای مجازی و سیستم دورکاری را قبلاً هم داشتیم خیلی مشکلی از این بابت با کارفرماها ایجاد نشد واقعیت قضیه، بیشتر مشکل به نظرم در بحث اجرا بود بحث تأمین مصالح همان‌طور که خانم دکتر هم فرمودند و مسائلی از این دست در کنار آن نگرانی‌هایی که کارفرماها داشتند، مخصوصاً در بخش بازسازی‌های مسکونی در بخش احداث که در واقع خانواده‌ها ساکن نبودند بعضاً در عین کار خیلی مشکلی وجود نداشت ولی به هر صورت می‌گویم شوک اولیه‌ای وجود داشت در این داستان بعد از این الان ولی فکر می‌کنم خوشبختانه یا متأسفانه مردم کنار آمدند با این موضوع و اگر کارفرماها دغدغه‌ایی داشته باشند برای انجام دادن یا ندادن پروژه‌های بیشتر نگرانی‌های کلی‌تری از جنس آینده‌ی حوزه‌ی اقتصادی تحریم‌ها و البته تبعات اقتصادی کرونا در کل جامعه است، در خدمتون هستیم.

محمودی: جالبه هر سه بزرگواران اعتقاد دارید که در قسمت داخلی یعنی در قسمت مجموعه خودتان در جزیره‌ی کوچک مشاور مشکلی نبوده یعنی توانسته‌اید هماهنگی را در مجموعه‌ی داخلی خودتان انجام دهید منم توانستم در مجموعه‌ی داخلی خودم انجام بدهم و با این کنار بیاییم با همکاران ولی هر سه بزرگوار اشاراتی که کردید مشکلاتی که بود بیشتر از سمت کارفرمایان یا از سمت اجرا بود من اعتقاد دارم برای اینکه از نظر اقتصادی جایگاه ما مشاوران با کارفرمایان فرق نمی‌کند چه کارفرما خصوصی باشد چه دولتی باشد کمی فاصله دارد ولی آنها از امکانات بیشتری برخوردارند پس کمتر متوجه می‌شدند این بحث کرونا را و ما نه در درون خودمان و به همان توقع را مثل قبل از ما داشتند که باید حضوری بیایید جلسه بگذارید باید اینکار و آن کار را بکنید در صورتی که ما خودمان با همکارانمان توانسته‌ایم به صورت مجازی اتفاقاً پروژه‌ها را جلو برویم، جالبه اشاره فرمودید هر سه بزرگواران ولی الان که می‌دانیم کم‌کم همه واکسینه می‌شوند و انشالله کل جامعه واکسینه بشود مثل آن شوکه اول نیست یعنی دوباره برمی‌گردیم، امیدوارم هرچه زودتر برگردیم به دوران عادی ولی حدود یک‌سال و نیم دو سال تجربه‌ایی پشت سرمان است که نکات مثبت و منفی دارد از خانم دکتر شروع بکنیم چه انتظاراتی دارید از دوران جدیدی که همه دوباره می‌خواهیم برگردیم، چه نگاهی دارید؟ نسبت به این دو سالی که پشت سرمان بوده است؟

کامران کسمایی: خواهش می‌کنم، همان‌طور که عزیزان اشاره فرمودند یک سری از محاسنی که می‌توانیم بگوییم این قضیه به تبع خودش دارد دقیقاً همین مسأله‌ی آنلاین بودن و دورکاری است ما قبلاً شاید واقعاً نمی‌توانستیم کارفرما را توجیه بکنیم که بتوانیم با آنها جلسات آنلاین داشته باشیم یعنی کارفرما همیشه می‌خواست چشم تو چشم ما را ببیند، صحبت کند و اینکه حضور مستمر ما را حتی سر پروژه‌ها بخواهند رویت بکنند ولیکن یکی از بزرگ‌ترین محاسنی که این قضیه داشته این است که بعد مسافت‌ها، زمان و همه‌ی اینها من فکر می‌کنم که درش بخواهد صرفه‌جویی شود و اینکه در مورد استفاده از تکنولوژی و نرم‌افزارهایی که شما اشاره فرمودید من خودم به شخصه شاید از اسنپ فود استفاده نمی‌کردم هیچ‌وقت، ولی واقعاً در این زمان کرونا به من یاد داد که بتوانم چشم پوشی کنم و اینکه الزاماً برای خرید مایحتاج خودم حضوری مراجعه نکنم و اینها خیلی مسائل زیست‌محیطی را به دنبال دارد، خوب شما کمتر مراجعه می‌کنید به بیرون مسأله‌ی بنزین، آلودگی‌های زیست‌محیطی و زمان هستش و این تداخل حرکتی و تداخل‌هایی که ما می‌خواهیم آنها را به حداقل برسانیم در دوران معماری پسا کرونا در خصوص مقوله‌ی مربوط به طراحی که محاسنش به این شکل می‌تواند باشد ولیکن با توجه به تمام مقوله‌ها و سختی‌هایی که اجرا دارد در خصوص اجرا، آقای دکتر این را نمی‌شود به قطع مطرح

کرد که این قضیه می‌تواند به تبع خودش این پیامدهای مثبت را داشته باشد. چون اجرا واقعاً در یک مقوله‌ایی هست که نیاز به آن حضور مستقل را دارد و اینکه کاملاً بحثش، فرآیندش با این مقوله‌ایی که مربوط به طراحی است یا حتی مسائل مربوط به آکادمیک و آموزش و... کاملاً متفاوت و ولی یک مقوله‌ی دیگری که این کرونا دارد این است که فکر می‌کنم خیلی از افراد قطعاً وقتی با آن مواجه شدند کمی سعی کردند مسائل را ساده‌تر بگیرند نسبت به آن سخت‌گیری‌هایی که قبلاً وجود داشته من خودم الان لفظم این است که من از مرگ برگشتم دیگر این مقوله برایم مهم نیست من فکر می‌کنم یکی از چیزهای روانشناسی که روی افرادی که با آن مواجه شدند این است آقای دکتر که کلاً دیدگاه رو نسبت به زندگی و محیط اطراف و اطرافیان و موارد به این شکل خیلی عوض کرده و من فکر می‌کنم کاملاً تأثیرگذار باشد و یکی از چیزهایی که باید روش به شدت کار شود در دوران پسا کرونا همین مقوله‌ی روانشناسی افراد و روابط اجتماعی افراد هستش من فکر می‌کنم مددکارهای اجتماعی و کسانی که در آن حوضه‌ها فعالیت می‌کنند خیلی باید خدمات خوبی را ارائه بکنند به افراد و با توجه به دیدگاهشان خیلی تأثیرات مخرب روی سلامت روحی افراد گذاشته است یعنی یکی از تبعاتی که دارد مقوله‌ی افسردگی هستش که در خیلی از بیمارانی که حتی نجات یافته‌اند ما رویت می‌کنیم و من فکر می‌کنم که به جز ما معماران این اصلاً جدا از بحث امروز ما هستش که می‌توانیم چه تأثیراتی بگذاریم و اینکه مواردی به این شکل، این مددکاران اجتماعی فکر می‌کنم حضور و نقش‌شان خیلی بتواند پررنگ‌تر شود در دوران پس از آن.

محمودی: خانم جلالی، خانم دکتر با اینکه الان درگیر این کرونا هستند و آخرای آن هست چقدر با دید مثبت نگاه می‌کنند، می‌گویند اینها را یاد گرفتیم چه در زندگی و چه در حرفه‌ام که یک مقدار همه چیز را آسان‌تر بگیریم و یک چیزهای دیگری با ارزش هست، شما نظرتان چی هست؟

جلالی: اول اینکه آرزوی سلامتی دارم برای خانم دکتر که هرچه زودتر حالشون خوب شود و نظر خودم درباره‌ی این موضوع، من فکر می‌کنم بعد از ۱۸ ماه دیگر این موضوع اسمش شوک نیست و یک سری توقع‌هایی از جانب جوامع معماری به سمت آن جامعه‌ی قانون‌گذار وجود دارد. به‌طور مثال من به‌عنوان یک طراح نظام مهندسی توقع دارم که مثلاً مبحث چهار بیاید یک ویرایش جدیدی بشود و این الزامات عمومی ساختمان به‌طور مثال تراکم‌های ساختمانی توزیع افراد در فضاهای معماری الزامات فضاهای باز من به‌عنوان یک طراح می‌خواهم که با این الزامات جدید طراحی را پیش ببرم و بحث سلیقه‌ایی نباشد و یک سری قوانینی بیاید که برای هیچ‌کس تضمین نکرده که پاندمی‌های بعدی ممکن است که وجود نداشته باشد، هیچ‌وقت، یا به‌طور مثال من به‌عنوان یک طراح وقتی خودم توجه کردم که آدم‌ها اکراه دارند از فضای آسانسور پس یک مرجعی مانند مبحث ۱۵ باید بیاید الزامات آسانسور و پلکان و فضاهای اشتراکی دیگر را یک ویرایشی روی آن انجام دهد یا به‌طور مثال به‌عنوان یک ناظر معماری، خوب وظیفه‌ی ناظر چه هست؟ اینجا باید در مورد نکات ایمنی، نکات بهداشتی که مربوط به کرونا هست سلیقه‌ایی عمل کند یا نه یک سری دستورالعمل‌های ساختمانی داشته باشد که بتواند بر مبنای آنها نظارتش را درست انجام دهد و حالا یک مرحله جلوتر اگر بخواهیم نگاه کنیم طرح جامع بعدی تهران است که سال ۱۴۰۶ باید ارائه شود و از الان مطالعاتش شروع شده است و خود من هم یک همکاری دارم در نهاد راهوری پایش که برای معاونت شهرسازی است برای مطالعات طرح جامع بعدی تهران است و قطعاً باید این تاب‌آوری شهری اینک برای پاندمی بعدی، تهران مقررات ملی ساختمان در ایران یا شهرهای دیگر چقدر آماده است؟ یا از اون مهم‌تر نظر من این است که چقدر معمارها می‌توانند به قوانینی مراجعه بکنند که خیالشان راحت باشد که مباحثی مثل کرونا، فاصله‌ی اجتماعی، ایمنی افراد در آن قوانین دیده شده باشد و بحث سلیقه‌ایی در مقیاس یک طراحی مسکونی تا طراحی یک شهر بحث سلیقه پیش نیاید و یک ضوابط مطالعه شده‌ایی وجود داشته باشد برای ارجاع من فکر می‌کنم توقعم به‌عنوان یک معمار برای دوران پس از کرونا این باشد.

محمودی: جالبه این روزها که ما حدوداً روزانه ۳۰۰ نفر عزیز رو از دست می‌دهیم و چند هزار نفر مبتلاً می‌شوند و تازه این آمار نیست که برای ایران است و اگر یک مقدار جهانی ببینیم که در کل جهان به چه صورت از دست می‌دهیم، نگاه شما دو بزرگواران این است که در قسمت‌های معماری و شهرسازی اتفاقاً این کرونا می‌تواند به ما درسی بدهد که ما به‌عنوان طراح تا به حال فکرش را

نکرده بودیم آقای مهندس حقیقی امروز اگر همان پروژه‌ی سه سال پیش را به شما بدهند با هر نگاهی، یک پارک یا یک بیمارستان یا یک مهد کودک یا یک مجموعه‌ی مسکونی است با این صحبت‌هایی که این بزرگواران کردند شما نگاهتان چه هست؟ آیا تجدید نظری دارید نگاه خودتان یا ضوابط و مقررات می‌گویید که این چیزها را کسری دارد در کل جامعه می‌بینیم که تأثیرش را گذاشته در صف بانک یا عابر بانک یا نانوايي یا فروشگاه دیدیم همه‌ی مردم رعایت می‌کنند و متوجه می‌شویم که مردم پول نقد دستشان نمی‌گیرند و تأثیرش را گذاشته ما به عنوان معمار، به عنوان طراح کجاها را باید تغییر دهیم که خودمان به آن باور رسیدیم. آقای مهندس حقیقی؟

حقیقی: خواهش می‌کنم من اعتقاد این است موضوع کرونا باعث شده است همزمان ما قدر حضور در کنار هم را بدانیم و فضای مجازی را هم همین‌طور، واقعیت این است که اینها در تضاد با هم نیستند و ما الان باید به بهینه‌ترین حالت ممکن از هر موضوع استفاده کنیم چون اعتقاد این است یک معمار اگر درگیر یک طراحی واقعی شود. مثل یک روانشناس و یا یک مشاور واقعی با کارفرمایش رابطه‌شان را فراتر از موضوع قرارداد و یک سطحی از دوستی و یک دوستی خاص می‌برد و این نیاز هست که حضور همدیگر را ما درک بکنیم، اعتقاد این است که هیچ‌وقت ارتباط مجازی جایگزین ارتباط واقعی نمی‌شود این یک موضوعی است که امیدوارم این شرایط زودتر بگذرد و این حق کارفرما است که دوست دارند مشاورشان را ببینند، این نیاز عاطفی یک کارفرما و مشتری است. ولی از آن سمت هم به نظر من خیلی خوب شد که حداقل فهمیدند همیشه هم نیازی به حضور نیست و برای یک‌سری از تبادل اطلاعات ما می‌توانیم از این ابزارها استفاده کنیم و در زمان، انرژی و خیلی مسائل ریسک‌پذیر دیگر صرفه‌جویی کنیم مطمئناً طراحی هم متأثر از این شرایط می‌شود اما اعتقاد من این است که زمان باید بگذرد و در میان مدت بینیم حضور کرونا چقدر بر معماری تأثیر می‌گذارد خوب به‌طور واضح چیزی که الان می‌بینیم ما اگر کاربری‌های متنوع را در معماری در نظر بگیریم می‌بینیم که موضوع فضاهای تجاری قبل از کرونا هم به خاطر فروش آنلاین و مسائلی از این دست تحت تأثیر قرار گرفته بود گزارشی رو من می‌خواندم که چند سال پیش در آمریکا هر سال یک مال بزرگ تعطیل می‌شود و موضوع کرونا به نظر من روی این موضوع تأثیر بیش از حدی هم گذاشت یعنی نه در ایران در کل دنیا ما شاهد این هستیم، که فقط شاید برندها بتوانند رقابت کنند و فضاهای واقعی فیزیکی برای عرضه‌ی کالاهایشان داشته باشند و تأثیری که کرونا داشت به نظرم روی بحث فضاهای اداری بود، کرونا باعث شد که ما قدر خانه و فضای سکونت و فضای کیفی سکونت را بیشتر بدانیم و نه تنها ما معماران بیشتر مشتری‌ها قدر خانه را بدانند و قدر یک فضای سکونت درست را بدانند، فضاهایی با کاربری اداری به نظر من ارزش خود را حداقل از نظر کمی از دست می‌دهند، همانطور که فضاهای تجاری ارزش سابق را ندارند فضاهای اداری هم به نظر من از نظر کمی و متراژ چگال‌تر و بهینه‌تر کار می‌کنند یعنی خود من اگر در واقع دو سال پیش می‌خواستم فکر بکنم می‌گفتم دفترم را باید توسعه دهم و متراژ آن را بیشتر کنم و تعداد نفرات بیشتر باشد ولی الان به توسعه‌ی کیفی فکر می‌کنیم و تعداد نفرات بیشتر شاید به من کمک کنند اما با الگو بتوانیم با دورکاری حتی در واقع فضاهای کارمان را کوچکتر کنیم این به نظر من یک ارزشی هست که باعث می‌شود در بلندمدت خانه و محل سکونت اهمیت بیشتری پیدا کند و سرانه‌ی بیشتری پیدا کند و فضاهای تجاری و اداری در کل در شهر مقدار کمتری از نظر تراکم و زیربنا به خود اختصاص بدهند و به تبع در دیتیل‌ها هم روی طراحی ما تأثیر می‌گذارد مثلاً یک نمونه‌ی خیلی ساده بگویم در این یک‌سال اخیر مشتری‌های ویلای اغلب دفاتر از جمله دفتر ما خیلی زیاد شده یعنی اگر قبلاً فقط شخص به خاطر تفریح به داشتن یک ویلا خارج از شهر فکر می‌کرد و بعضی‌ها نگران جنگ و این مسائل بودند الان خیلی‌ها به خاطر کرونا دوست دارند حتی یک اتاق و باغچه داشته باشند. مضاف بر اینکه الان بحران بی‌آبی هم اضافه می‌شود و از آن سمت هم در حوزه‌ی طراحی آپارتمان دقت کنید مردم و کاربران در قالب مشتری و کارفرما خیلی بیشتر اهمیت می‌دهند که خانه‌ها فراتر از یک بالکن و یک تراس Functional حداقلی که تبدیل به انبار می‌شود و جایی برای کولر یا کندانسور و پکیج دیگر به عنوان یک فضای پرت به آن نگاه نمی‌کنند و دوست دارند که فضاها یک تراس بزرگ داشته باشند که طبیعت می‌کند از این شرایطی که خوب نه انسان نیاز به هوای باز هم دارد. مطمئناً کرونا تأثیر گذاشته و در میان مدت و بلندمدت ما شاهد تأثیراتش بر معماری و کلاً سبک زندگی‌مان خواهیم بود.

محمودی: ولی من اعتقاد دارم با صحبتی که شما سه بزرگواران کردید تعداد دغدغه‌های ما بیشتر شده است یعنی هر بار جلو می‌رویم می‌پذیریم که واکناسیون در کل دنیا با مشکل مواجه است اما جلو می‌رود ولی در عین حال خود این ویروس نیز جلو می‌رود پیشرفته‌تر می‌شود، واکناسیون هم بهتر می‌شود، اما دغدغه‌ها هم تعدادشان بیشتر می‌شود، ولی ما معماران یک نقش مهمی داریم چون بناها را می‌سازیم کاربری‌ها و فعالیت‌ها را شکل می‌دهیم، خانم دکتر با شما دوباره شروع می‌کنیم، آیا جامعه تحمل این را دارد که ما معماران با حدس و گمان جلو برویم؟ صحبت‌های آقای مهندس حقیقی این بود که افراد از مجازی خسته می‌شوند و باید یکدیگر را ببینند، شما دو بزرگواران هم همین را گفتید در عین حال در صحبت سه بزرگواران هم این بود، مثالی که آقای مهندس حقیقی زدند، مال‌ها دارند بسته می‌شوند، ولی اتفاقاً مال‌ها جایی است که افراد همدیگر را می‌بینند، یعنی یک ضد و نقیضی برای جامعه به وجود آمده است که آیا این فضاهای مجازی را جلو برویم سفارشی که می‌خواهیم بدهیم اینترنتی باشد یا نه دلمان تنگ می‌شود و دوست داریم پرسه بزنییم در مجموعه‌ی تجاری حتی خرید هم نکنیم دوست داریم کسی را ببینیم ولی از یک طرف نگرانیم، این دغدغه از دو طرف هست، کارفرما دوست دارد مشاور را ببیند ولی هم کارفرما هم مشاور دوست دارند که کرونا به آنها انتقال پیدا نکند یعنی می‌گوید مجازی ولی فردا می‌گوید نه حضوری. حالا این قسمت طراحی است ولی در قسمت اجرا و بهره‌برداری چگونه؟ یعنی این دوگانگی که وجود دارد، من اعتقاد دارم اتفاقاً هر دو نیاز هست، هر دو نیاز انسان است که دوست دارد ببیند، دست بدهد، لمس کند، ولی تا کرونا هست باید یکسری چیزها را بیاموزیم فاصله‌گذاری را بیاموزیم، نقش ما معماران چه می‌شود؟ کارفرماها چه می‌خواهند بگویند؟ آیا ما معماران باید کمک کنیم کارفرماها نیز راه درستی را بروند یا نه یعنی راه راست را ما بلدیم یاد گرفته‌ایم در این یکسال و نیمه؟ نظر شما چیست خانم دکتر؟

کامران کسمایی: آقای دکتر حس تعلق به فضا و مکان واقعاً چیز است که نمی‌شود نادیده گرفت یعنی هرچقدر به سمت فضای مجازی بخواهد برود، همان‌طور که آقای مهندس حقیقی هم اشاره کردند آن حس دیدار و به حق حتی از طریق کارفرما حالا کارفرما که جای خود دارند و تاج سرمان هستند ولی حس تعلق یا حس نوستالژی در خیلی از فضاها حتی راه رفتن در خیابان‌ها. ولی من فکر می‌کنم به هر حال تأثیراتی که دارد یعنی در ذهن ما معماران این هست که ما بعد از این در محدوده‌های طراحی‌هایمان کاملاً این قضیه را بخواهیم با توجه به اینکه کاملاً با این مسأله مواجه شدیم و اینکه هیچ‌کس هیچ اطلاعاتی از یک ماه آینده، یک سال آینده و پاندمی‌های بعدی ندارد ولی من فکر می‌کنم در طراحی‌هایمان کاملاً تأثیرگذار باشد در طراحی فضاهای مسکونی که آقای مهندس هم اشاره کردند، اشاره به فضاهای باز، یعنی آن بالکن‌های حداقلی، شاید قبلاً آنقدر برای ما استفاده‌ی از این فضاها آنقدر دیده نمی‌شود و حالا فضایی بود برای گذاشتن خیلی از کمدها، بند رخت و کولرشان و موارد به این شکل ولی الان واقعاً با توجه به همه‌ی محدودیت‌هایی که وجود دارد شما دوست دارید بروید در یک فضای باز و تنفس کنید حتی و در خصوص طراحی‌های شهری‌مان هم من فکر می‌کنم کاملاً تأثیرگذار بوده یعنی روی عرض معابرمان حتی، فضاها و مسیرهای مستقلی که برای پیاده، برای سواره، برای دوچرخه سواری و موارد به این شکل باید در نظر گرفته شود در طراحی رستوران‌هایمان حتی که بتوانیم کمترین تداخل حرکتی را به وجود بیاوریم کمترین دسترسی و لمس کردن وسایل را حالا از طریق مختلف حتی برای سفارش گرفتن‌ها و در همه‌ی طراحی‌هایمان فکر می‌کنم تأثیرگذار باشد و گرنه اینکه بخواهیم بگوییم تأثیری که کرونا می‌گذارد این هست که صرفاً ما را به سمت استفاده از فضاهای مجازی خریدهای آنلاین و موارد به این شکل بخواهد بکند خیر، این حس تعلق فضا را به هیچ‌عنوان نمی‌شود از یک انسان، انسانی که تجربه‌ی زیستن در فضا را داشته، پاساژ رفته است، راه رفته است در خیابان رفته است در محله رفته است، حتی نانوایی رفته و خرید کرده است، گرفته شود ولیکن که کاملاً با توجه به نوع طراحی‌ها می‌توان این مقوله در نظر گرفته شود.

محمودی: من ادامه‌ی صحبت شما را با خانم مهندس جلو می‌روم و اشاره می‌کنند حس تعلق، آیا این حس تعلق که امروز ما در جامعه داریم در معماری و شهرسازی داریم، واقعاً از نظر کالبدی فضایی، از نظر شهرسازی، همان حس تعلقی است که به فرض ۱۰۰ سال گذشته ما داشتیم؟ نه یعنی ۱۰۰ سال گذشته ما در مورد آن حیاطی صحبت می‌کردیم که تعلق به آنجا داریم و خاطره‌ایی را آنجا

داریم امروزه برگشتیم و راجب آن بالکن می‌گوییم ببینید چه‌جوری تغییر کرد و چگونه کوچک شد پس آیا امکان‌پذیر نیست که این حس تعلق خصوصاً با این شوکی که یک‌سال و نیمه وجود داشته خیلی تغییر پیدا کند؟ حس تعلق من موبایلم شده است، حس تعلق من الان تصویری که از شما سه بزرگواران می‌بینم شده است، به‌صورت مجازی، خیلی خوشحال می‌شوم که شما رو می‌بینم، الان اینگونه شده، من اعتقاد دارم دنیای مجازی واقعی شده است و دنیای واقعی دیگر نیست، این دوران کرونا یک شتاب عجیبی داشته و خودم مانده‌ام که بعد از این دوران که درها باز می‌شود و ماسکی زده نمی‌شود، آیا ما برمی‌گردیم به قبل از یک‌سال و نیمه یا این دنبال ما هست خانم مهندس جلالی حس تعلق کجاست؟

جلالی: هیچ‌وقت امکان ندارد که برگشت یعنی حتی اگر همه واکسینه شوند و این ویروس مانند فلج اطفال از بین برود، آن تجربه‌ایی که روی جامعه ایجاد شده است برای تک تک آدم‌ها، آن تجربه که از بین نرفته است، بنابراین اتفاقی که می‌افتد این است که همیشه آن ذهنیت وجود دارد و حتی شاید بگوییم که ترس از آن فضاهای بسته یا راحت دست دادن آدم‌ها و روبوسی کردنشان من فکر می‌کنم حتی تا سال‌ها این فرهنگ روبوسی جا نیفتد یا شاید اصلاً از بین برود و یک مورد دیگری هم که هست، حس تعلق هرچقدر هم که قوی باشد اما وقتی که ما در برابر یک‌سری واقعیت مثل دسترسی به امکانات، امکانات بهداشتی، امکانات شهری، امکانات پزشکی در نظر می‌گیریم حداقل از نظر من حس تعلق شاید در درجه‌ی دوم قرار گیرد و من چیزی که فکر می‌کنم با توجه به این اتفاقاتی که افتاد شاید حتی بیشتر از قبل تمایل مردم به ترک کردن شهرهای کوچک و روستاها به سمت شهرهای بزرگ باشد. من فکر می‌کنم که این اتفاق بیافتد و این در تضاد با آن مسأله‌ی تراکم یعنی مثلاً شهرهای بزرگ‌تر و با امکانات‌تر قرار است که شلوغ‌تر هم بشوند ولی از طرف دیگر ما به فاصله‌ی اجتماعی نیاز داریم ما به تراکم کمتر آدم‌ها نیاز داریم و شاید مسأله‌ایی مانند حیاط ۱۰۰ سال پیش که شما فرمودید شاید چند درصد از جامعه توانایی پرداخت هزینه‌های این را دارد که در یک شهر بزرگ در یک ویلا باشد، پس این از دسترس بسیاری از افراد جامعه خارج می‌شود و بنابر این اینجاست که معماری و شهرسازی باید یک راه‌حل جدید بدهد که ما آن حس تعلق را از دست ندهیم، به‌طور مثال تا همین چند سال پیش حیاط یک چیز طبیعی بود و همه تجربه‌ی داشتن یک خانه‌ایی که حیاط داشته باشد را داشته‌ایم و شاید مسأله‌ایی پیش بیاید که آن حس تعلق‌گاهی به کمک تکنولوژی حل شود به‌طور مثال ساختمان‌های بلندی که حیاط دارند نه یک تراس حداقلی که آقای مهندس و خانم دکتر فرمودند، یعنی هم مسأله‌ی تراکم زیاد افراد به خاطر مهاجرت و امکانات به شهرها حل می‌کند و همان مسأله‌ی حس تعلق، فضای سبز این که بتوانی به گیاه دست بزنی یا گل بکاری این شاید بشود ساختمان‌های بلند حیاط دار به نوعی جوابش باشد که کامل با ۱۰۰ سال پیش بیگانه نشویم اینکه تعریف کنند از خانه‌ی حیاط‌دار به‌طور مثال نسل بعد از ما اصلاً متوجه نباشد ما در مورد چه چیزی صحبت می‌کنیم.

محمودی: آقای مهندس حقیقی هر دو بزرگواران اشاره می‌کنند که این یک‌سال و نیمه ادامه پیدا می‌کند، تأثیر می‌گذارد در طراحی‌مان در بالکن‌مان در ابعاد شهرمان و تعداد طبقات‌مان بعضی‌ها هم اعتقاد دارند که این یک‌سال و نیم مدت زیادی نیست حالا بشود دو سال تمام می‌شود اما دوباره به آن معماری و شهرسازی گذشته‌مان باید برسیم یعنی عین همان دوباره تکرار می‌شود، این یک موجی بوده و تمام می‌شود نگاه شما چیست؟

حقیقی: آقای دکتر من فکر می‌کنم بعد جامعه‌شناسی این قضیه را هم باید در نظر بگیریم، دو کشور مانند آلمان و ژاپن بعد از جنگ جهانی در کمترین زمان دوباره خود را می‌سازند و بهتر و قوی‌تر از قبل ولی ما هشت سال جنگ معمولی را فقط در بخش‌هایی از کشور می‌گذرانیم ولی بعد از ۳۰ سال همچنان درگیر تبعات آن جنگ هستیم این را باید در نظر بگیریم، یک مقدار رفتارهای نابه‌هنجار جامعه‌ی ایرانی هم، پیش‌بینی ناپذیر می‌کند به نظرم موضوع را ما ممکن است تا مدت‌ها درگیر باشیم اما به راحتی هم ممکن است مانند خیلی از مسائل دیگر فراموش کنیم و نادیده بگیریم، حتی من معمار به عنوان یک طراح این را عرض می‌کنم نه حتی مردم عادی من فکر می‌کنم خیلی هم قابل پیش‌بینی نیست تبعاتش در آینده ولی اعتقادم این است که بخش خیلی مهمی که تأثیرش را هیچ‌وقت نمی‌توانیم ببینیم در واقع اهمیت پیدا کردن ارتباط‌های غیر واقعی است یعنی شاید الان مجازی واقعی شده است و من هم

کاملاً اعتقاد دارم، این برگشت‌ناپذیر هست به نظرم و ما باید سعی کنیم، در واقع از تبعات مثبت این موضوع بهره‌مند شویم به‌طور خاص مثلاً من الان یکی از کارفرماهای کانادا هستم، یک طراحی خیلی ساده هم برایشان انجام می‌دهم زمین‌شان در شهرستان است و در ایران اتفاقاً، ولی خوب به راحتی ما داریم با هم کار می‌کنیم و همه چیز هم خوب پیش می‌رود شاید اگر یک‌سال، دو سال پیش بود ارتباط برقرار کردن یک مقدار سخت بود شاید یک‌سال و نیم پیش با اینکه اسکایپ سال‌ها هست، تمام اپلیکیشن‌ها هست ولی به راحتی من نوعی هم حتی شاید قبول نمی‌کردم در یک چنین نشستی حضور داشته باشم، من فکر می‌کنم باید قدر دان تبعات مثبت این موضوع باشیم در خصوص بحث تعلق نیز فرمودید با پارادوکس‌هایش من کاملاً قبول دارم ولی بپذیریم که واقعاً ایران ما الان تا حد خیلی زیادی تهی شده از آن فضاهای شهری خاطره‌انگیزی که مردم بتوانند داخل آن ارتباط برقرار کنند، من فقط می‌خواهم یک قدر دانی بکنم از جناب آقای مهندس ادیب و خانم یوسفی که واقعاً به تهران لطف کردند و باملند به آن زیبایی را طراحی کردند و من فکر می‌کنم بعد از انقلاب تنها فضای شهری واقعی که تهران آن را دارد باملند است، که اتفاقاً در این کرونا چقدر با ارزش‌تر است. این فضای باز دیزاین شده‌ی درست و چقدر کمک می‌کرد، من خودم بارها چون سمت غرب هستم از این فضا استفاده کردم و دقیقاً ما نیاز داریم به حضور در کنار هم در فضاهای جمعی، ولی باید درست انجام شود و امیدواریم به این سمت بروند که این اتفاقات بیفتد، یک نکته‌ی جالبه دیگر هم بگویم اینکه یکی از محدود تفریحات جمعی ما متأسفانه در ایران غذا خوردن و رستوران رفتن است و نکته‌ی جالبش این است که مردم با تمام این پروتکل‌ها اگر دقت کنید، رستوران رفتنشان را تا حد امکان ترک نکردند، این خیلی برای من جالب بود و این نشان می‌دهد که شاید در این موضوع اگر آن حساست‌های کارفرمایی را کنار بگذاریم من فکر می‌کنم نیاز به یک بازنگری در این مسئله هست و البته می‌گویم که در فودکورت‌ها خیلی خوب این مسائل را در طراحی جدید می‌بینیم که فضاها باز شدند و فضاهای تراس مانند را در کنار این کاربری داریم. به هرصورت اعتقادم این است که بخشی از تأثیر کرونا قطعاً شوک است و حتماً باقی خواهد ماند ولی یک‌سری از مسائل را باید فرهنگ و مسائل اقتصادی در آینده واگذار کنیم و تأثیر آن را ببینیم.

محمودی: ولی اشاره می‌کنید بحث جنگ در آلمان و ژاپن و اتفاقی که بعد از آن افتاد و بازسازی انجام شد، من می‌خواهم بگویم بالاخره یک پشتوانه‌ی فرهنگی پشت آن بوده است و آن حس تعلق بوده و با آن توانسته اند جلو بروند و از آن درس بگیرند. الان شما بزرگواران ببینید در ژاپن که زلزله بسیار زیاد است، هر بار که زلزله می‌آید آن افرادی که برای امداد و نجات هستند در عین حال که کار نجات را انجام می‌دهند، نگاه می‌کنند به عنوان یک مانور واقعی، همان‌طور که ما الان بعد از زلزله برنامه‌های مانور اجرا می‌کنیم و شاید با شوخی و خنده می‌گذرانیم، آنجا می‌گویند این زلزله‌ایی که آمده در عین حال که باید آوار را برداریم، یا کسی که زخمی است از زیر آوار بیرون بیاوریمش و نجاتش دهیم به عنوان یک مانور واقعی می‌بینند و می‌گویند از این بیاموزیم برای زلزله‌ی بعدی و می‌گویند بعد از این زلزله بیابیم و آیین نامه‌هایمان را تغییر دهیم و بهتر کنیم که تعداد مرگ و میر کمتر شود. برای ما هم که این یک‌سال و نیم یک مانور است، یک مانور واقعی است اینجا می‌خواهم ببینم با توجه به این که ما هیچ دانشی در دنیا نداریم و همه‌ی اطلاعات مان یکسان است، یک‌سال و نیم است، خانم دکتر چطور می‌توانیم قوانین بهتری را بگذاریم؟ الان مثال‌هایی را شما بزرگواران می‌گویید در مورد رستوران، من می‌خواهم مثال دیگری بزنم در خصوص بیمارستان، از امروز به بعد بیمارستانی را که من طراحی می‌کنم حتماً راهروهایش را طوری می‌بینم که وقتی آنقدر بیمار هست راهروها جواب دهد، همه‌ی تأسیساتش را می‌بینم، فاصله‌ی درهای اتاق‌ها را طوری می‌بینم که از این اتاق تا آن اتاق سه تا تخت هم بتوانیم در راهرو داشته باشیم یعنی ظرفیت را بالا می‌برم.

نگاهم در رستوران چه باید باشد؟ در فضای شهری چه باید باشد؟ ولی همه‌ی اینها را ما با حدس و گمان جلو می‌رویم، الان به نظر من بین ما چهار نفر خانم دکتر شما تجربه‌ی شما بیشتر است برای اینکه آن را لمس کردید، می‌بینید و در صحبت اولتان بود، ما معماران همیشه اعتقاد داریم که باید بهره‌بردار را بشناسیم و نسبت به نیاز آن جلو برویم، طراحی را باید با دانش خود نسبت به نیازمان برویم جلو، من نایبنا نشده‌ام اما توانسته‌ام برای نایبنا طراحی کنم چون با نایبنا نشسته‌ام و صحبت کرده‌ام و فهمیدم چطور روی موزائیک پولکی یا شیاری عبور می‌کند و چه چیزی حس می‌کند ولی در جمع چهار نفره‌ی ما خانم دکتر تجربه‌ی شما بیشتر است شما هم معمار

هستید و هم این دوران را می‌گذرانید و ما سه تا با حدس و گمان صحبت می‌کنیم یعنی از تجربیات شما می‌شنویم و جلو می‌رویم، شمایی که معمار هم هستید پس تخصصی با ما بحث می‌کنید، می‌خواهم ببینم نگاه شما بعد از این یکسال و نیم چه هست در مورد طراحی؟ اگر به شما گفتند یک خیابان را طراحی کنید، آیا در کنار آن موضوع کرونا هم تأثیرگذار هست روی آن، یا اگر بنای دیگری را به شما گفتند و یا آیین نامه‌ای را قرار شد که شما بنویسید، این چه تأثیری را می‌گذارد شمایی که دو تا دانش را دارید، دانش معماری و دانش این ویروسی که دورانش را گذرانید، خانم دکتر در خدمتیم.

کامران کسمایی: خواهش می‌کنم، آقای دکتر همان‌طور که خدمتتان عرض کردم کاملاً من فکر می‌کنم نقش ما بعد از این بتواند خیلی پررنگ‌تر باشد در خصوص مقوله‌ی طراحی با توجه به همه‌ی مواردی که شما و عزیزان فرمودید ما واقعاً هیچ اطلاعات درستی در مورد اینکه قرار است این موضوع تا به کی ادامه پیدا کند و اصلاً از کجا معلوم پاندمی‌های بعدی را نداشته باشیم بنابراین ما باید این را در طراحی‌هایمان با هر مقیاسی، مقیاس شهری یا مقیاس تک بنا همه‌ی این موارد را در نظر بگیریم.

من فکر می‌کنم همان‌طور که خانم دکتر جلالی هم اشاره فرمودند ما نیاز به این داشته باشیم که مجدد بیاییم و قوانین ملی ساختمان را خیلی از قوانینش را براساس تمام معقوله‌ها و معضلاتی که در این چند وقت با آن مواجه بودیم حالا براساس برداشت‌های میدانی براساس استانداردهای وزارت بهداشت جهانی و بررسی‌هایی که در کشورهای پیشرفته انجام می‌دهند مطالعات و طراحی‌هایی که در واقع انجام می‌دهند، تیم‌هایی که در حال حاضر، در حال تدوین یکسری معیارها و ضوابط هستند ما هم باید بیاییم و یک بازبینی روی یکسری از این مباحث داشته باشیم و در خصوص مقوله‌ی شهری هم همان‌طور که خدمتتان عرض کردم مضاف بر فضایی که حتی برای افراد عادی در نظر گرفته می‌شود، ما با سه مقوله روبه‌رو هستیم مقابله، بهبودی و مقوله‌ی تاب‌آوری ولی زمینه‌ی خود بیماران هم در نظر بگیرید، آسیب‌های روحی که به بیماران وارد می‌شود و چیزهایی که در این چند وقت من دیدم در اطرافیان خودم، حتی اینکه یک فضاهایی در شهر وجود داشته باشد که بتوانند بروند آنجا و راه بروند یعنی حتی با همان توان خیلی جزئی‌شان. خود من به شخصه الان از منزل نمی‌توانم بیرون بروم چون احساس عذاب وجدان می‌کنم، من این رو از هر پزشکی می‌پرسم که دوران نقاهت و واگیردار بودن این بیماری از طریق بنده به افراد دیگر تا کی هست؟ آنقدر من جواب‌های مختلف و متفاوت شنیدم و آنقدر مقالات مختلف سرچ کردم در این مدت و خواندم به هیچ پاسخی نرسیدم و آن حس عذاب وجدان بابت ناقل بودن را دارم به‌همین دلیل بیرون نمی‌روم با اینکه الان نزدیک سه هفته هست. فکر می‌کنم تعبیه‌ی یکسری فضاها حتی در سطح شهر یا پارک‌ها برای افرادی که دچار پاندمی‌های به این شکل می‌شوند لازم است که بتوانند بروند درون آن فضا و آن فاصله‌های اجتماعی کاملاً رعایت شده باشد و هم اینکه یک فضای دلنشین باشد که کمی آن حالت روحی، برای هر بیماری این بیماری که جای خود دارد به جز آسیب‌های جسمی که دارد آسیب‌های روحی را به همراه دارد و روحیه بیشترین چیزی هست که می‌تواند به ترمیم جسم کمک کند و من فکر می‌کنم در فضاهای شهریمان وجود این جور فضاها لازم باشد و بخواهیم بعد از این در سطح شهر ببینیم.

محمودی: خانم مهندس جلالی با توجه به اینکه ما چهار نفر معمار هستیم و در قسمت حرفه هستیم آیا اعتقاد دارید با توجه به مطالبی که خانم دکتر اشاره کردند به کارفرمایان و بهره‌برداران هم این پیام را بدهیم که بله این فضاها از امروز به بعد مورد نیاز است، همان اتفاقی که برای مناسب‌سازی در شهرها شکل گرفت همان‌طور که برای مقاوم‌سازی شکل گرفت بالاخره ما که حرفه‌مند هستیم و این حرفه را برعهده گرفته‌ایم اینها را انتقال دادیم به جامعه به کارفرمایان نگاه شما چه هست؟ آنها باید پیش قدم شوند با هم باید جلو برویم یا آنها مقاومت می‌کنند، یا اتفاقاً ما باید اصرار داشته باشیم که این فضاها برای دفعات بعد هم نیاز هست نگویند که کرونا دیگر نیاید. نقش ما معماران باید چگونه باشد نظر شما چیست؟

جلالی: درسته ما می‌توانیم بگوییم که انشاءالله دیگر نباید ولی هیچ تضمینی وجود ندارد که پاندمی بعدی نباشد ولی در مورد این موضوع که فرمودید نقش معمارها بیشتر است یا نقش کارفرما، حالا شاید نگاه من کمی بدبینانه باشد به این موضوع ولی معماران تلاش خود را می‌کنند و سعی می‌کنند کارفرماها و بهره‌برداران، آنها را توجیه کنند چنین فضاهایی و چنین هزینه‌هایی لازم است چنین

پیش‌بینی‌هایی لازم هست چون تمام اینها هزینه‌بر است. ولی یک مسأله‌ای که هست، کرونا فقط با خود بیماری فیزیکی نیاورد، اقتصاد را از بین برد یعنی کارفرماها قبلاً از هر قشری بودند و آنهایی که قدرت مالی بیشتری داشتند هرکس به سهم خودش آن آسیب اقتصادی را دیده است، از دولت‌ها بگیریم شهرداری‌ها که می‌شود گفت هم ساخت‌وسازها کم شده هم تراکم‌های فروش‌ها و درآمدشان کمتر شده تا مثلاً افراد معمولی که کسب‌وکارشان تحت تأثیر کرونا قرار گرفته است، پس اینجا یک مشکلی پیش می‌آید که توصیه‌ها و پیش‌بینی‌های معماران برای فضاها از یک فضای خورد مسکونی تا یک فضای بزرگ شهری توصیه‌هایشان بیشتر می‌شود. پس احتمالاً هزینه‌ها بیشتر می‌شود با توجه به نوع طراحی نوع پروژه‌ها ولی از آن طرف حداقل با شرایط موجود می‌شود گفت که کارفرما بودجه‌هایشان محدودتر شده به خاطر آسیب‌های اجتماعی که کل دنیا خورده است، توان هزینه کردنشان کمتر است، پس انگار آن شکاف بیشتر شده است. یعنی شاید تلاش معمارها خیلی سخت‌تر شود برای مجاب کردن کارفرما و شاید مقاومت کارفرماها نیز بیشتر شود زیرا آنها هم مجبور هستند محدودیت‌های مالی را داشته باشند این نظر من است و شاید کمی بدبینانه باشد ولی امیدوارم شرایط در آینده جوری باشد که نظرم عوض شود.

محمودی: آقای مهندس حقیقی درسته بحث اقتصادی حرف اول را می‌زند ولی اگر کلاً ببینیم و یک مقدار درگیر این موضوع بشویم اتفاقاً بحث اقتصادی حذف می‌شود و سلامت و زندگی حرف اول را می‌زند، زنده بودن. خوب ما به عنوان یک معمار چگونه به کارفرما بگوییم که آمادگی این را داشته باشند که اگر کرونا ادامه پیدا کرد یا حتی بدترش بیاید باید آن نگاه هم ببینیم چه در بناها و چه در فضاها چه دولتی‌ها و چه خصوصی‌ها، حتی ویلاهایی که برای خانواده خصوصی هم طراحی می‌کنید روی سازه‌اش صحبت می‌کنید که برای زلزله جواب دهد، چطور می‌توانید کارفرما را راضی کنید که برای اتفاقاتی مجدد مانند کرونا آماده باشد، نگاهتان چیست؟

حقیقی: خواهش می‌کنم، نگاهم این است که کارفرماها یا فهم دارند یا متأسفانه ندارند که ما در واقع با تمام احترامی که برای کارفرماهای فهیم قائل هستیم ولی بعضاً با یکسری از کارفرماها نیز روبه‌رو می‌شویم که هرچقدر از نظر مالی در تمکن هستند ولی همه چیز را نفع آنی اقتصادی می‌بینند این یک واقعیت است و تا به ضرورت نرسند کاری را انجام نمی‌دهند و متأسفانه اگر تمهیداتی برای بالا بردن کیفیت زیست در یک فضای زیستی از یک خانه بگیریم تا یک فضای اداری یا یک فضای شهری یا اگر اجبار و ضرورت نشود متأسفانه کارفرماها خیلی هزینه نمی‌کنند، من اعتقاد این است که اتفاقاً اگر بخواهیم به مهار این موضوع زیاد نگاه کنیم فراتر از معماری همکاران تأسیساتی ما خیلی می‌توانند وارد عمل شوند یعنی همان‌طور که فکر می‌کنم هر خانواده‌ای مدت‌هاست که یک دستگاه تصفیه آب دارد به خاطر کیفیت آبی که متأسفانه سال‌هاست پایین آمده است ما نیاز داریم که هوای فضاها هم حداقل یکسری‌شان فیلتر شود، ما یکی از بزرگ‌ترین مشکلاتی که در اغلب خانه‌ها داشتیم و الان هم با آن مواجه هستیم این است که خانه‌ها اصلاً تهویه‌ی طبیعی و عادی ندارند یعنی شما حتماً باید برای هوای تازه پنجره را باز کنی و بعد پرت حرارتی خواهید داشت من فکر می‌کنم اتفاقاً در کنار معمارها اگر بحث bms حداقلی هم در نظر بگیریم روی فضاهای زیستی نیاز هست که بقیه‌ی همکاران هم همان‌طور که ما زلزله را Bold می‌کنیم برای کارفرما که باید هزینه کنی بتوانیم این مسائل را نیز Bold کنیم که در کنار همکاران تأسیساتی ما و برق همین‌طور در قالب حداقل مسائل bms به کارفرما بگوییم که شما برای تأسیسات یک فضا هم باید هزینه کنید، من می‌گویم متأسفانه ما مشکل فرهنگی و تئوری داریم، وقتی شما بدترین خانه را طراحی می‌کنید و بدترین اجرا را دارید ولی به یک تورم شش برابر می‌خوریم دیگر کسی سراغ معمار نمی‌رود آقای دکتر خودتان بیشتر از ما رنج این قضیه را کشیدید و تا زمانی که به نظر من ثبات و پایداری بعد از آن ثبات اقتصادی نداشته باشیم، خیلی نباید دلخوش باشیم که جامعه به معمار رو کند و من خودم یک بیانیه و تئوری برای خودم دارم که درسته کارفرماهای ما الان کم می‌شوند ولی خوشبختانه یا متأسفانه کارفرماها پول لازم‌تر می‌شوند یعنی این‌را اگر بپذیریم که به سمتی می‌رویم که قشر متوسط در حال از بین رفتن است و همان‌طور که خانم مهندس فرمودند، ما قبلاً شاید همین سه سال پیش هم کارفرما از قشر متوسط زیاد داشتیم ولی الان تقریباً می‌شود گفت که پروژه‌ها کمتر شده از نظر کمی ولی

کارفرماها همه قشر مرفه جامعه هستند و وقتی فهمش هم دارند خوب هزینه می‌کنند من فکر می‌کنم اگر ما از درآمدمان راضی باشیم شاید این یک رسالت فردی می‌شود که یک سوپسید یا یک ذکاتی را قائل شویم برای افرادی که فهمش را دارند، ولی واقعاً توانایی هزینه کردن با آن تعرفه‌هایی که ما برای سایر افراد متمدن قرار می‌دهیم ندارند و بتوانیم به نحوی حداقل خدمت کنیم به جامعه‌ایی که می‌خواهد ولی نمی‌تواند یعنی به نظر من این دغدغه‌ایی هست که خیلی‌ها پولش را دارند ولی فهمش را ندارند ولی خیلی‌ها هستند فهمش را دارند ولی متأسفانه پولش را ندارند این وسط ما معمارها درگیر خیلی مسائل حاشیه‌ایی و جانبی غیر از حرفه‌ی خودمان هم می‌شویم و اگر بتوانیم این را خوب مدیریت کنیم فکر می‌کنم نقطه‌ی موثری باشد.

محمودی: اشاره‌ایی که کردید برمی‌گردد به آن اخلاق حرفه‌ایی و من اعتقاد دارم مسائل اخلاقی خصوصاً در رشته‌ی معماری بسیار مهم‌تر هستند چون بحث انسانی است و ارتباط با آن فرد روبه‌رویی و با آن جامعه است. زمان‌مان بسیار کم است، آخرین سوال صحبت را مجدداً از خود شما آقای مهندس حقیقی شروع می‌کنم که به نظر شما الان که واقعاً در عصر دیجیتال هستیم در معماری آیا این دوران یک سال و نیمه کرونا توانسته است این را تقویت کند به اجبار که به نظر می‌آید شده است نمونه‌اش همین است که ما الان نشست‌مان را داریم با هم برگزار می‌کنیم، تصور شما این است که بعد از کرونا یک مرتبه سرعتش را کم می‌کند یا دیگر به آن عادت کردیم و جلو می‌رویم بفرمایید.

حقیقی: من اعتقاد این است و فکر می‌کنم قبلاً هم عرض کردم عموم مردم و در نهایت تمام انسان‌ها منفعت طلب هستند و به خاطر منافعی که ذاتاً این تبعات کرونا بر زندگی ما داشت به نظر من حفظش خواهیم کرد و حداقل من نوعی، در سیستم کاری خودم استفاده می‌کنم ازش، فقط تجربه‌ی جالب و کوتاه خدمتتان عرض کنم، من هفته‌ی پیش ۲،۳ روز کسالت داشتم و دفتر نیامدم ولی خیلی جالب بود و باورتان نمی‌شود من ۲،۳ روزی که خانه بودم راندمان کارم بالا بود و به این نتیجه رسیدم که می‌شود با مدیریت زمان، شرایط را به نحوی پیش برد مخصوصاً در مورد فضاهای کاری حرفه‌ایی عرض می‌کنم از جمله کار خودمان که حتی اگر بعد از این هم شرایط ok شد، بتوانیم کمتر دفتر بیایم و بیشتر در خانه بمانیم البته اگر شرایط کار فراهم باشد و خود همین باعث شود تردها کمتر شود و بنابراین وقت کمتری را صرف خواهیم کرد برای رفت و آمد و هزینه‌ها و سوخت. فکر می‌کنم می‌توانیم، یعنی به این سمت باید برویم و خواهیم رفت که شرایط جدید کاری را بهینه‌تر کنیم و فکر می‌کنم این بعد قضیه خیلی مثبت بوده و امیدوارم بتوانیم از آن نگهداری کنیم.

محمودی: خانم جلالی نگاه شما چیست؟

جلالی: یک مثال خیلی کوتاه میزنم با توجه به اینکه فرمودید وقت‌مان کم است من یک ترند جالبی را در سبک مقاله‌های معماری متوجه شدم که از وقتی کرونا شروع شد شاید از یکی دو ماه بعد از آن یک بعد جالبی در مقاله‌ها آمد که بحث‌های مکانیک سیالات را در معماری مطرح کردند شاید چیزی که ما قبل از آن خیلی به آن بی‌توجه بودیم. یک اتفاق جالبی که افتاده و یک مثال هم می‌زنم که دو معمار در وهان مقاله‌اش را چاپ کرده بودند، در آنجا گویا یکسری خانه‌های سنتی دارند که دو خانه است با یک حیاط مشترک و با همان مطالعات عرض بهینه‌ی این حیاط‌ها را به‌دست آورده بودند که اگر یکی از ساکنان آلودگی را منتقل کرد عرض بهینه‌ی آن حیاط چقدر باشد که تا ۸۰٪ احتمال آلوده شدن خانه‌ی همسایه روبه‌رویی کم شود به همین دلیل عصر دیجیتال که فرمودید یا استفاده از کامپیوتر که گفتید خیلی دوران خوبی هست و می‌تواند خیلی تأثیر مثبتی بگذارد چون یکسری تحلیل‌های جدید یکسری پارامترهای جدید در معماری مطرح می‌شود که به ما کمک می‌کند، شاید اگر ۵۰ سال پیش این کرونا اتفاق می‌افتاد، معماران این ابزار را نداشتند، این نرم افزارها را نداشتند که بتوانند با آن این تحلیل‌ها را انجام دهند و شاید خود ما هم هیچگاه فکر نمی‌کردیم که این انتشار آلودگی در هوا یک پارامتری شود که برای مثال عرض حیاط یا ارتفاع در و پنجره را تعریف کند به همین دلیل از این جهت فکر می‌کنم که حضور نرم‌افزارها و کامپیوترها خیلی بتواند تأثیر مثبتی بگذارد روی اتفاقات از این به بعد و روی برداشت ما از معماری.

محمودی: خانم دکتر شما کلام آخر را می‌فرمایید و نگاهتان از دوران دیجیتالی که ما در معماری داشتیم و الان این دوران کرونا که به آن اضافه شده است، تصور و نگاهتان چیست برای بعد از آن.

کامران کسمایی: من همان‌طور که خدمتتان عرض کردم بزرگ‌ترین نکته‌ای که من از این دوران دیدم دقیقاً همین بود که برنامه‌ها را سوق داد به این سمت که بخواهیم یکسری ارتباطات مجازی داشته باشیم من حالا به جز مقوله‌ی کاری و حرفه‌ای معماری، خودم عضو هیات علمی دانشگاه هستم که جلسات دفاع زیادی داریم، کلاس‌های آنلاین داریم و همین‌طور جلسه با همکاران، اصلاً این مقوله برای ما تعریف نشده بود یعنی حتی ما جلسه‌ی دفاع آنلاین به هیچ عنوان نداشتیم. ولی الان به راحتی تمام کلاس‌هایمان در سامانه‌هاست و تمام اساتید و دانشجویها کاملاً با اینها آشنایی پیدا کردند و در حال استفاده هستند تمام کلاس‌های آموزشی ما در این نرم‌افزارها برگزار می‌شود و همین‌طور جلسات دفاعیه.

ببینید همه‌ی دانشجویهای ما که ساکن تهران نیستند، خیلی‌ها از شهرهای دیگر تشریف می‌آورند و این بعد مسافت و خیلی از سختی‌ها را این مقوله برطرف کرده است و ما الان سه دوره از زمانی که کرونا به وجود آمده است، مصاحبه‌های کنکور دکتراها را داریم و عزیزان همه از شهرهای مختلف باید تشریف می‌آورند، سازمان مرکزی و به هر حال همه‌ی موارد را باید در نظر بگیریم بعد مسافت، سختی، استرس و همه‌ی مواردی را که کسی که می‌خواهد با او مصاحبه شود با آن مواجه هستند ولی الان در این مدت که ما سه دوره این را برگزار کردیم ما فقط حضوری رفتیم و عزیزان همه آنلاین با سامانه‌های مجازی که تأیید شده بود با ما ارتباط برقرار کردند و مصاحبه شدند و اینکه کاملاً این مقوله‌های حضوری حتی بعد از اینکه انشاالله بخواهد مقوله‌ی کرونا هم به اتمام برسد خودش می‌تواند پیامدهای خیلی مثبتی را داشته باشد از نظر زمان از نظر اقتصادی از نظر آلودگی‌های زیست‌محیطی و خیلی مقوله‌های دیگر که دید من نسبت به این قضیه که می‌فرمائید کاملاً مثبت هست.

محمودی: بسیار جالب بود هر سه شما بزرگواران هم برای کار حرفه‌ای هم برای کار آموزشی نگاهتان بسیار مثبت است برای بعد از این واکسیناسیون و اشاره‌ای که هر سه بزرگواران داشتید که از این دوران کرونا که بسیار سخت هم هست می‌توانیم با نگاه مثبت چیزهایی را بیاموزیم همان‌طور که جناب مهندس حقیقی اشاره کردند در جنگی که آلمان با ژاپن داشت، آموختند و بعداً چگونه رفتار کردند و چگونه بهتر ساختند ما هم از جنگی که یکسال و نیم با کرونا داشتیم می‌توانیم بیاموزیم و دوران بعدیمان خصوصاً برای ما معماران در دوران حرفه‌ای مان خیلی بهتر و مثبت‌تر باشد برای من که صحبت‌ها بسیار جالب بود که آنقدر نگاه شما عزیزان مثبت است خصوصاً سرکار خانم دکتر کامران کسمایی که الان درگیر این ویروس و درگیر این کرونا هستند، آرزوی سلامتی برای شما سه بزرگواران دارم و تشکر می‌کنم از اینکه قبول کردید این برنامه از طریق اینستاگرام مجله‌ی ایوان و همین‌طور از کانال اندیشکده‌ی هرم‌پی و همین‌طور از طریق آپارات و همین‌طور از طریق یوتیوب پخش می‌شود و امیدوارم عزیزانی هم که شنونده هستند راضی باشند از مطالب. نشست بعدی ما در خصوص مدیریت شهری و بحث‌های پسا کرونا هست که در آنجا هم از سه بزرگوار دعوت می‌کنیم و این سه مبحث هم آموزش، حرفه هم مدیریت شهری پسا کرونا را می‌بندیم تشکر می‌کنم از شما سه بزرگواران آقای مهندس حقیقی عزیز، سرکار خانم مهندس جلالی عزیز و سرکار خانم دکتر کامران کسمایی گرامی و عزیز، تشکر می‌کنم.